

Cite: Zaiats, Viacheslav (2024). Finansova povedinka domohospodarstv u konteksti yikh rezylentnoho rozvytku [Financial Behavior of Households in the Context of Their Resilient Development]. *Demografiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 1 (55), 41-58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>

<https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>

УДК 336.7

JEL Classification: D14, G4, G5

В'ЯЧЕСЛАВ ЗАЯЦЬ, канд. екон. наук., старш. наук. співроб., старш. наук. співроб.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: corsar83@online.ua

ORCID: 0000-0001-5757-9613

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ У КОНТЕКСТІ ЇХ РЕЗИЛЬЄНТНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність статті пов'язана з необхідністю дослідження фінансової поведінки домогосподарств як одного з чинників забезпечення їх резильєнтного розвитку в умовах нестабільності і невизначеності. Під час війни фінансовий ринок країни і поведінка суб'єктів фінансових відносин є епіцентром макроекономічної стабільності держави, від якого залежить резильєнтність домогосподарств до ризикованих ситуацій та якість життя. Цей взаємозв'язок посилюватиметься за умови активного упередження бідності та державної підтримки населення, яке опинилось у складних життєвих обставинах унаслідок війни. Метою статті є дослідження впливу фінансової поведінки та фінансових інструментів на резильєнтність домогосподарств країни в умовах соціально-економічної нестабільності і невизначеності перспектив розвитку. Новизна роботи полягає у виявленні особливостей фінансової поведінки домогосподарств, зумовлених зростанням ризиків воєнного часу на тлі реальних можливостей і тенденцій їх резильєнтного розвитку. Дослідження ґрунтується на використанні різних джерел даних та застосуванні низки наукових методів (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, вибіркового спостереження). Сучасна фінансова поведінка домогосподарств поєднує елементи різних моделей — споживчої, заощаджувальної, інвестиційної, кредитної, страхової, добросовісної, співвідношення між якими трансформуються залежно від дії зовнішніх і внутрішніх чинників. В умовах війни змінюються

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

мотиви формування тієї чи іншої моделі фінансової поведінки домогосподарств, у виборі якої вони можуть керуватись інтересами збереження статус-кво чи нарощування фінансових активів. Визначено переваги заощаджувальної моделі поведінки домогосподарств як найбільш прийнятної для опірності ризикам і загрозам воєнного часу. На відміну від більшості європейських країн, в Україні домінують канали неорганізованих заощаджень населення через низький рівень довіри до банківських структур, невпевненість у майбутньому, намагання упередити появу нових фінансових ризиків. Перехід до організованих форм заощаджень населення забезпечуватиме резильєнтність економічного розвитку на тлі стабільності фінансово-кредитної системи держави, довіри до неї з боку споживачів фінансових послуг. У цьому контексті необхідними є достатній рівень дохідності фінансових інструментів та фінансової грамотності населення. Для її поширення необхідно досягти достатньо високого рівня доходів, раціонального споживання та володіння ефективними фінансовими інструментами на основі довіри до фінансових інституцій.

Ключові слова: фінансова поведінка, якість життя, резильєнтність, розвиток домогосподарства, фінансовий потенціал населення.

Постановка проблеми та актуальність. У сучасному світі домінує розуміння того, що громадяни, домогосподарства, спільноти, відповідальні за власні фінанси та спроможні активно впливати на ринок фінансових послуг, формують основу стійкого розвитку. Раціональна фінансова поведінка домогосподарств сприяє їх резильєнтності та істотно знижує потребу в соціальній допомозі з боку держави. Для розвитку домогосподарств важливо, щоб їх фінансова поведінка була передбачуваною та адекватною зовнішнім змінам, сприятливою для опірності ризикам воєнного часу. За протилежної ситуації зростатимуть панічні настрої на фінансовому ринку, які можуть дестабілізувати фінансову систему, зумовити появу нових ризиків і загроз через скорочення ресурсів, що могли б бути за певних умов інвестовані у вітчизняну економіку. Це знижуватиме загальну резильєнтність розвитку окремих домогосподарств та фінансової системи країни. В умовах війни посилюється взаємовплив між різними моделями фінансової поведінки населення, резильєнтністю окремих домогосподарств та стійкістю вітчизняної економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній і вітчизняній науковій літературі існує значний теоретичний та прикладний доробок з особливостей фінансової поведінки домогосподарств, специфіки формування і реалізації фінансового потенціалу та дослідження можливостей його нарощування з метою поліпшення якості життя. Дослідженню окремих аспектів фінансової поведінки домогосподарств присвячено наукові праці таких вчених: Л. Дудинець (L. Dudynets) [1], Л. Шкварчук (L. Shkvarchuk) [2], С. Мочерного (S. Mocherny), А. Вдовиченка (A. Vdovychenko) та ін. Актуальні проблеми формування та використання заощаджень домогосподарств висвітлено у працях Дж. Кейнса (J. Keynes), Ф. Модільяні (F. Modigliani) [3], М. Фрідмана (M. Friedman) [4] та ін. У контексті дослідження

фінансово-інвестиційної поведінки домогосподарств заслуговують на увагу напрацювання Н. Шелудько (N. Shelud'ko) [5], Т. Кізими (T. Kizyma) [6], С. Онишко (S. Onyshko) [7], І. Козлової (I. Kozlova) [8] та ін.

Новизна роботи полягає у виявленні особливостей фінансової поведінки домогосподарств, зумовлених зростанням ризиків воєнного часу, на тлі реальних можливостей і тенденцій їх резильєнтного розвитку.

Метою статті є дослідження впливу моделей фінансової поведінки та фінансових інструментів на резильєнтність домогосподарств країни в умовах соціально-економічної нестабільності і невизначеності перспектив їх розвитку.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на використанні різних джерел даних та застосуванні низки наукових методів (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, вибіркового спостереження). Статистичні дані щодо фінансової грамотності домогосподарств отримано з дослідження, проведеного *USAID* [9], інформацію щодо застосованих фінансових інструментів — з аналітичних матеріалів Національного банку України, обсягів благодійних внесків під час війни — зі звітів фондів *United 24*, «Повернись живим» та БФ Сергія Притули.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансову поведінку домогосподарств трактують у вузькому значенні як їх діяльність на фінансовому ринку країни, пов'язану з формуванням грошових ресурсів, їх інвестуванням у різні сфери. У широкому значенні вона характеризує поведінку домогосподарств у сфері розподілу та перерозподілу грошових ресурсів і створення відповідних фондів (індивідуальних та спільних фондів споживання, резервного фонду, фонду заощаджень тощо), а також механізми їх використання на певні цілі [6]. Модель фінансової поведінки домогосподарств становить собою узагальнення характерних рис їх діяльності у фінансовій сфері в контексті соціальних відносин. Резильєнтність домогосподарств є їх спроможністю передбачати, адаптуватися, відновлюватися після руйнівної події. Вибір домогосподарством тієї чи іншої моделі зумовлений пошуком прийняттого варіанта фінансової поведінки, здатного забезпечити його резильєнтний розвиток у протистоянні ризикам і загрозам нестабільності, зокрема стрімкому зниженню доходів, знеціненню заощаджень та падінню купівельної спроможності. За сприятливих умов домогосподарства намагаються оптимально поєднати споживчу, заощаджувальну, інвестиційну, кредитну, страхову, добродійну модель фінансової поведінки, проте зміна макроекономічної ситуації та умов проживання змінює і пріоритети у виборі її моделі.

Фінансова поведінка населення може доволі швидко змінюватись під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників за такими параметрами як напрями використання вільних і заощаджених коштів, залучення нових фінансових інструментів тощо. Зазвичай споживча модель фінансової пове-

дінки домогосподарств орієнтована на високий рівень поточного споживання, одержання державних і приватних трансфертів, необхідних для збереження мінімально прийнятної рівня життя. Заощаджувальній моделі поведінки властива активність населення в процесах трансформації доходів в інвестиції у сфері формування готівкових заощаджень, депозитів у банках або залучення кредитних ресурсів та вкладення у ліквідні форми майна. Інвестиційна модель фінансової поведінки населення передбачає спрямування вільних коштів в організовані вклади та цінні папери, захищені банківські продукти, страхування (майна, життя, здоров'я) на тлі відсутності вкладень у неліквідні активи [6].

Кожна із зазначених моделей має власні переваги і недоліки в контексті впливу на резильєнтний розвиток домогосподарств країни, однак найбільш впливовою є заощаджувальна. Резильєнтність домогосподарств помітно зростатиме за умови збільшення реальних ресурсів, що можуть бути заощаджені впродовж певного часу та використані в період загострення ризиків і загроз значного падіння їх добробуту. Проте важливо враховувати, що у довгостроковому періоді заощадження зростатимуть лише в абсолютному вимірі (за умови збільшення доходу), а їх норма залишатиметься відносно стабільною. Така залежність притаманна здебільшого економікам країн з розвиненим банківським сектором.

За роки незалежності та в останні декілька років напередодні війни спостерігались певні особливості формування і використання грошових ресурсів домогосподарств України, досліджені науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Це, зокрема: невисока частка пасивних доходів та доходів від підприємницької діяльності в їх структурі; зростання обсягу неорганізованих заощаджень (переважно в іноземній валюті); спрямування заощаджень на придбання майна довготривалого користування (квартири, машини тощо); слабкий розвиток порівняно нових способів інвестування заощаджень; незначний обсяг заощаджень, розміщених у цінних паперах. Тенденції відповідали економічній та політичній ситуації в країні та забезпечували резильєнтність розвитку домогосподарств як опірність певним ризикам, що виникали на фінансовому ринку країни. Важливо зазначити, що більшість українських домогосподарств формували власні фінансові ресурси за рахунок заробітної плати за наймом (напередодні війни у структурі населення за статусом зайнятості 83,7 % становили наймані працівники). Недиверсифікована структура надходжень фінансових ресурсів домогосподарств, як відомо, не сприяє їх нормальному функціонуванню, а тим більше інвестуванню в розвиток.

У слабких економіках з високим рівнем тінізації зазвичай домінують неорганізовані форми накопичення коштів населенням у національній або іноземній валюті, що знаходяться поза банківською системою чи фінансово-

кредитними установами. За умов скорочення споживання змінюються інвестиційні ресурси окремих домогосподарств і суспільства. Заощадження, які не трансформовано в інвестиції, можуть виконувати функцію певного соціального амортизатора на рівні окремих домогосподарств, проте це негативно впливає на загальний інвестиційний клімат в країні [6, 10]. Отже, саме організовані заощадження населення сприяють резильєнтному розвитку домогосподарств за умови стабільності фінансово-кредитної системи, довіри до неї, фінансової грамотності населення, різноманітності та достатньої дохідності фінансових інструментів. Це дає змогу формувати раціональну фінансову поведінку домогосподарств, яка відповідає їх ресурсам і можливостям, зумовлена оптимальним споживчим вибором та враховує такі потенційні ризики і загрози: зниження реальних доходів (унаслідок втрати роботи, хвороби, зміни складу домогосподарств) чи виникнення непередбачуваних витрат у майбутньому. Така модель поведінки є адекватною вимогам резильєнтного розвитку, необхідного для нормальної життєдіяльності домогосподарств в умовах соціально-економічної нестабільності.

Під впливом різних поведінкових чинників домогосподарства іноді приймають ірраціональні фінансові рішення, не передбачаючи можливі негативні наслідки або ігноруючи їх як неістотні. Через нестачу знань чи обмежені можливості опрацьовувати відповідним чином інформацію у членів домогосподарств нерідко виникають упередження або спрощені підходи до прийняття фінансових рішень, важливих для раціональної поведінки на фінансовому ринку. На ці рішення впливає багато чинників, як-от здатність адекватно відтворювати інформацію, оцінювати точність своїх знань і вмінь, реагувати на зміни фінансової ситуації, а головне — володіти належним рівнем самоконтролю під час здійснення ризикових фінансових операцій. На практиці більшість домогосподарств схильні приймати фінансові рішення під впливом сформованих у суспільстві стереотипів, ілюзій, упереджень та звичайних емоцій, що нерідко призводить до поведінкових помилок.

Надзвичайно важливою є здатність домогосподарств обирати оптимальну стратегію прийняття фінансових рішень, позбавлену слабких ланок поведінкового впливу. Для цього потрібні не лише знання у сфері фінансів, а й усвідомлення високої ймовірності системних помилок та здатність корегувати фінансову поведінку у разі ірраціональних рішень [10]. Більшість людей недооцінюють ризики помилкових фінансових рішень, непоінформовані про роль інтуїтивної системи в їх прийнятті та схильність власної поведінки до помилок. Як правило, ті чи інші рішення оцінюються однобічно, здебільшого лише за можливим результатом, без урахування інших, не менш важливих аспектів. Дається взнаки й емоційний фон, зокрема почуття жалю (*regret*), когнітивний дисонанс, омана неповоротних витрат

(*sunk cost fallacy*). Крім того, ефект статусу-кво й інерція нерідко негативно впливають на мотивацію до зміни фінансової поведінки [1].

Це підтверджують результати дослідження Національного банку України та *USAID* на тему «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні в 2021 році» [9]. Дослідження проводилось на основі опитування населення та включало такі питання: рівень фінансової грамотності населення, ступінь доступності фінансових послуг, рівень фінансової включеності, наявність та ефективність державних заходів щодо підвищення рівня фінансової обізнаності населення та ін. Згідно з результатами дослідження, населення країни має досить високий рівень фінансової грамотності та обізнаності. Проте деяка частина населення стикається з проблемою низької доступності фінансових послуг, передовсім у сільських районах та серед низькозабезпечених верств населення. Понад половини населення країни регулярно заощаджує певні кошти, натомість далеко не всі володіють знаннями щодо ефективних методів та інструментів інвестування та збереження грошей. Зазначається, що значна частина населення стикається з проблемою фінансової виключеності, яка проявляється в обмеженому доступі до банківських послуг та відсутності участі у фінансових операціях. Населення почало менше планувати видатки та віддає перевагу зберіганню грошей у готівці.

У той же час, за даними на 2021 рік, українське населення входило до ТОП-10 в Європі за показником достатності заощаджень для покриття поточних витрат протягом щонайменше трьох місяців у випадку втрати основного джерела доходу. Частка респондентів, здатних забезпечувати свої поточні витрати у разі втрати основного джерела доходу до місяця в Україні, складала 41 %, більше шести місяців — 7 %. Дещо поліпшився і рівень фінансової грамотності українців, який у 2021 р. зріс до 12,3 балів у порівнянні з 11,6 балів у 2018 р. За цим показником Україна знаходилась на одному рівні з Хорватією та Болгарією та випереджала такі країни, як Грузія (12,1 бала), Румунія (11,2), Італія (11,1 бала). Покращились усі складові індексу: фінансові знання, фінансова поведінка та ставлення до фінансових питань. Найвищий рівень фінансової грамотності мали українці у віці 25—34 роки (12,7 бала) та 40—59 років (12,6), а найменш фінансово обізнаною є молодь віком 18—19 років (10,1) та люди, старші 60 років (11,6 бала). За гендерною ознакою загальний індекс фінансової грамотності в Україні знаходився майже на одному рівні серед чоловіків і жінок (12,3 та 12,2 балів відповідно). Закономірною є пряма залежність між рівнем освіти та фінансовою грамотністю населення на тлі розриву між рівнем фінансової грамотності жителів міст та сіл (12,6 і 11,8 балів), а також між користувачами сучасних інформаційних технологій і тими, хто ними не користується (12,4 та 9,9 балів) [9]. Отже, належний рівень фінансової обізнаності українців дає змогу корегувати власну фінансову поведінку

залежно від обставин та формувати модель, сприятливу для резильєнтного розвитку домогосподарств країни.

У нинішніх складних умовах, пов'язаних із повномасштабною військовою агресією, зростають ризики втрати домогосподарствами обмежених коштів. Понад 69 % українців формують заощадження з різних мотивів [9, 10, 11]. Для осіб старшого віку це захист на «чорний день», для молодшої вікової групи населення — бажання «бути незалежним та мати можливість робити вибір»; дехто накопичує кошти на чітко визначену потребу (придбання нерухомості, авто, оплату за освіту, весілля) тощо. Проте неорганізовані заощадження залишаються однією з найпоширеніших форм заощаджень, популярність яких пояснюється невизначеністю економічної ситуації, відсутністю дієвих інструментів залучення коштів та трансформації їх в інвестиції, а також браком знань та досвіду роботи на фінансовому ринку.

Виходячи з цього, виокремлюють такі основні типи домогосподарств залежно від мотивації до заощаджувальної та інвестиційної поведінки [6], які істотно впливають на резильєнтність їх розвитку:

- «Розпорядники готівки» здійснюють заощадження, виходячи із залишків від повсякденних витрат;
- «Буферні нагромаджувачі» формують заощадження, опікуючись про непередбачувані витрати в майбутньому («на чорний день»);
- «Цільові нагромаджувачі» здійснюють придбання конкретних товарів тривалого користування тощо;
- «Розпорядники багатства» створюють заощадження з метою інвестування і отримання додаткового доходу (майно, цінні папери та ін.);
- «Буферні інвестори» використовують страхування задля захисту майна, життя, здоров'я.

Отже, в економічному просторі країни співіснують різні моделі фінансової поведінки домогосподарств — із різною мотивацією до заощаджень, відмінностями в їх використанні та залученні до економічного обігу. Домінування інвестиційно-ощадної моделі фінансової поведінки є найбільш продуктивним в аспекті протидії можливим ризикам і загрозам, отже, і в сприянні резильєнтному розвитку домогосподарств країни. Для її поширення необхідно досягти достатньо високого рівня доходів, раціонального споживання та володіння ефективними фінансовими інструментами на тлі довіри до фінансових інституцій.

В Україні більшість домогосподарств напередодні війни дотримувались принципів заощаджувальної фінансової поведінки: у 2021 р. 69 % респондентів (проти 61 % у 2018 р.) відповіли, що формували заощадження за останні 12 місяців різними способами, а саме: «заощадив і зберігав готівку вдома або в гаманці», «зберігав гроші на поточному рахунку або на депозитному рахунку на вимогу», «віддавав гроші комусь із членів сім'ї

задля заощаджень», «купував облігації або відкладав на строковий депозит», «інвестував в криптоактиви, криптовалюту», «інвестував в акції», «заощаджував або інвестував іншим способом, за винятком пенсійних внесків». Майже 59 % респондентів заощаджували гроші у вигляді готівки, яку зберігали удома; лише 21 % опитаних зберігали кошти на поточних або депозитних рахунках [9]. На думку експертів, понад 70 % фінансових коштів від національного обсягу заощаджень фізичних осіб зосереджено за межами кредитно-ощадної системи [10]. Значна частина вільних коштів зберігається у неорганізованих готівкових заощадженнях, що не потрапляють до фінансових інститутів і не працюють на потреби резильєнтного розвитку. Це свідчить про невисоку довіру до фінансових установ, популярність накопичень у неорганізованих формах. Серед прихильників зберігати заощадження на поточному рахунку переважає населення працездатного віку та молодь.

Основною формою заощаджень населення України у фінансових структурах залишаються банківські депозити, а заощадження на майбутню пенсію чи вклади в небанківські фінансові установи (зокрема, кредитні спілки) є незначними (табл. 1).

Сьогодні громадяни України, попри зростання середнього розміру вкладень, з пересторогою ставляться до депозитної та кредитної політики банків та неохоче спрямовують до них валютні заощадження (рис. 1). Судячи з розмірів ставок за депозитами, банки не потребують нових депозитів в іноземній валюті та по суті демотивують вкладників низькими ставками. Значний відсоток населення країни не має змоги заощаджувати з причини зменшення реальних доходів, вимушеного переселення, лікування та реабілітації, необхідності матеріальної допомоги та інших причин.

Очевидним є потужний вплив воєнних дій на розвиток домогосподарств країни та відповідні зміни в їх фінансовій поведінці та споживчих настроях. Населення країни почало демонструвати раціональнішу споживчу поведінку порівняно із довоєнним періодом. За матеріалами дослідницької компанії *Gradus Research*, нині українці намагаються розраховувати власний бюджет, оптимально задовольняти особисті потреби та пла-

Таблиця 1. Динаміка обсягів заощаджень населення України у 2016—2022 рр., млрд грн

Роки	2016	2018	2019	2020	2021	2022
Банки	444,7	530,3	576,1	730,3	794,2	1045,7
Кредитні спілки	0,8	1,1	1,2	1,1	1,0	0,75
Недержавні пенсійні фонди	1,9	2	2,2	2,4	2,6	2,8

Джерело: побудовано автором за [12, 13, 14].

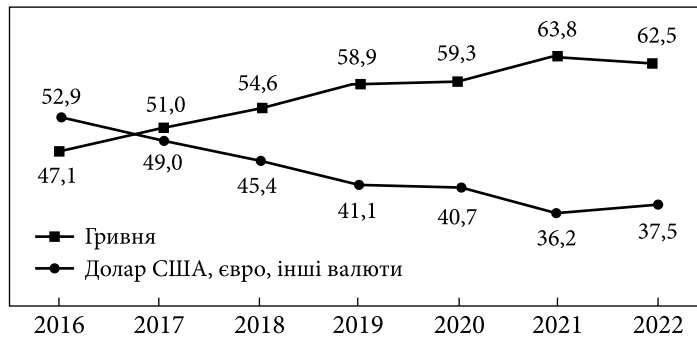

Рис. 1. Структура депозитів домогосподарств у розрізі валют, %
Джерело: побудовано автором за [15].

нувати споживчі витрати в умовах війни. За даними Міжнародного бюро кредитних історій та CBR, у серпні 2022 р. структура доходу домогосподарств характеризувалась такими показниками: 59 % — витрати першої необхідності, 22 — інші видатки, 12 % — заощадження. Примітно, що частка заощаджень суттєво зростає, починаючи з доходу понад 20 тисяч гривень на місяць; за таких умов населення починає заощаджувати від 20 % доходу. У 53 % респондентів зменшився обсяг споживчих витрат через скорочення доходів та бажання економити задля того, щоб заощаджувати [16]. За даними опитування, проведеного Центром Разумкова в лютому-березні 2023 р., оцінка добробуту сім'ї дещо покращилася і стала близькою до показників травня 2021 р.: 35 % респондентів оцінювали його як «дуже» або «досить» поганий, 50 — як «не поганий і не хороший», 12 % — як «хороший» або «дуже хороший», що може бути свідченням певної адаптації громадян до ситуації, породженої війною. Частка домогосподарств, що використовувала свої попередні заощадження, становила 2,3 % [17].

В умовах війни мільйони людей знаходяться в скрутному становищі через падіння доходів, втрату роботи, а іноді і житла, що змінює їх фінансову поведінку. Тому зростає популярність споживчого кредитування (рис. 2) як інструмента, що сприяє резильєнтному розвитку домогосподарств. Загальна сума наданих населенню кредитів на кінець 2022 р. становила 221,1 млрд грн (з них у валюті на 13,5 млрд грн або 6,1 %); ринку валютних позик для фізичних осіб майже не існує. Структура кредитів домогосподарств за цільовим спрямуванням наведена на рис. 2.

Результати опитувань, проведених напередодні війни для визначення фінансової інклюзії домогосподарств, засвідчили фінансову самостійність населення країни. Проте близько 50 % респондентів вказали, що просили про допомогу / кредит у друзів чи родичів, 17 % надавали перевагу офіційно оформленим кредитам (частіше це були кредитні картки, зрідка — короткострокові кредити); 16 % сплачували поточні фінансові зобов'язання із

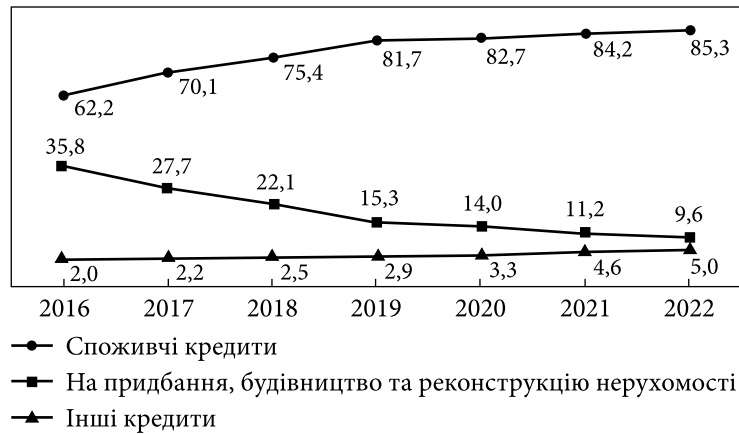

Рис.2. Структура кредитів домогосподарств за цільовим спрямуванням, %

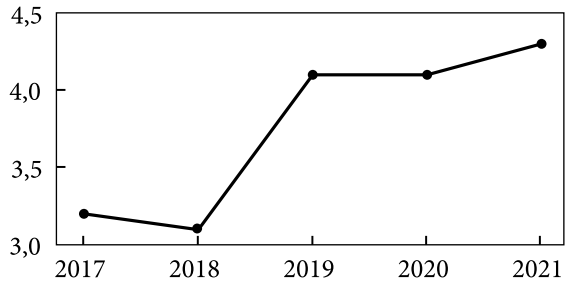
Джерело: побудовано автором за [18].

запізненням [9]. Фахівці *OECD* (Організація економічного співробітництва та розвитку) вважають, що брати в борг у разі проблем фінансового характеру (втрата доходу, проблеми із вже наявним боргом, відсутність чітких фінансових цілей тощо) є безвідповідальною фінансовою поведінкою. Натомість як ефективний інструмент резильєнтного розвитку борг вважають цілком прийнятним для фінансово успішних людей.

Національний банк України здійснює політику, яка сприяє резильєнтності домогосподарств у складних соціально-економічних умовах. Ще рік тому він рекомендував комерційним банкам пропонувати реструктуризацію заборгованості або кредитні канікули населенню, яке користувалося споживчими кредитами та стикнулося з неможливістю їх погашення. Так, на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його завершення споживач не нестиме відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Загалом вартість грошей нині знаходиться на високому рівні, тому ставки на нові кредити виросли та вимоги до позичальників посилилися. Попит на нові кредити не перевищує 30–40 % від довоєнних показників, а ставки за споживчими кредитами для фізичних осіб складають у середньому 36 % річних [18].

Ефективним інструментом впливу на резильєнтність домогосподарств є страхування, яке забезпечує захист їх соціальних і майнових прав від різноманітних ризиків. Активна страхова поведінка передбачає високий рівень фінансової грамотності і страхової культури, який дає змогу населенню використовувати продукти страхового сектору та системи недержавного пенсійного забезпечення з урахуванням власних економічних ін-

Рис. 3. Відсоток інвестицій (купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків) у грошових витратах домогосподарств, %
Джерело: побудовано автором за [20].

тересів. Пасивна страхова поведінка — це інертне ставлення до фінансових інструментів, недовіра, що базується на минулому невдалому досвіді, нерозумінні необхідності страхування від можливих ризиків і загроз. У контексті завдань резильєнтного розвитку домогосподарств пріоритетного значення набуває саме активна страхова політика, спроможна надати широкий спектр цих послуг.

Страхові послуги, які надають домашнім господарствам, зазвичай поділяють на дві основні групи: страхування життя (*life*) та страхування за іншими видами, відмінними від страхування життя (*non-life*). Станом на 01.09.2022 р. в Державному реєстрі фінансових установ (ДРФУ) обліковувалося 140 страховиків (з них 13 — компанії зі страхування життя) із загальним обсягом активів 65,7 млрд грн. Основою портфеля на перше півріччя 2022 р. були такі страхові послуги: КАСКО — 19 %, ОСЦПВ — 16, медичне страхування — 14, страхування життя — 13, зелена картка — 9, страхування майна та вогневих ризиків — 7, страхування від нещасних випадків — 4, страхування фінансових ризиків — 3, інші види — 15 %. На відміну від європейської системи страхування, де основою є страхування життя домогосподарств (50—70 % усіх премій), в Україні її частка знаходиться лише на рівні 13—14 % від загального обсягу страхування [19]. Отже, висока частка автострахування і страхування майна за невисокої питомої ваги страхування життя і від нещасних випадків є характерною рисою ринку страхових послуг у країні; вона відображає пріоритети населення у виборі страхових послуг, на які впливають структура їх витрат, динаміка заробітної плати і доходів, рівень інфляції. Розвиток страхування життя у перспективі дасть змогу посилити державну систему соціального захисту, додати впевненості у майбутньому застрахованим особам. За останні роки населення країни змінює модель фінансової поведінки, активно шукає шляхи диверсифікації власних фінансових активів через інвестиції в акції, облігації (рис. 3) та криптоактиви, що позитивно впливатиме на рівень їх резильєнтності. Зростання активності зумовлено низкою чинників: по-перше, з'явилась можливість купівлі акцій іноземних емітентів, що були допущені на ринок України; по-друге, набули значної популярності

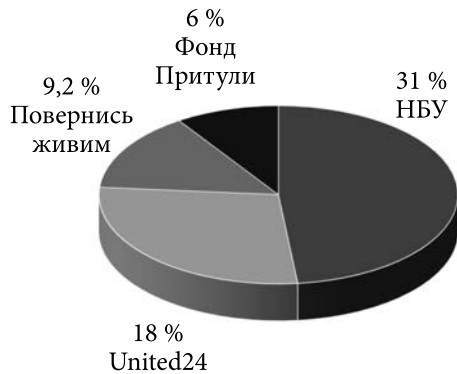

Рис. 4. Благодійні внески найбільших фондів на підтримку України з початку війни, за даними на початок листопада 2023 р., млрд грн

Джерело: побудовано автором за [23, 24, 25, 26].

ОВДП на військові цілі, доступні для придбання через банківські додатки; по-третє, інформація щодо криптоактивів сприяла їх популярності серед населення.

З моменту розгортання повномасштабної війни набув поширення такий важливий для резильєнтності домогосподарств різновид інвестування як вкладення у військові облигації. На щотижневих державних аукціонах населенням та бізнесом викуплено облигацій на понад 200 млрд грн у 2022 р. та близько 56 млрд грн на 1 листопада 2023 р. Військові облигації, окрім можливості отримувати додатковий дохід (звільнений від оподаткування ПДФО і військовим збором), надають соціальний імпульс розвитку, оскільки кожна вкладена гривня наближає перемогу України у війні [21]. Основними перевагами цього фінансового та інвестиційного інструменту для домогосподарств, які намагаються зміцнити резильєнтність в умовах війни, є: можливість поштучного придбання (одна облигація коштує 1000 грн або 1000 доларів США); значний рівень доходу у вигляді відсотків (до 19 %); фіксація доходності на весь період випуску цінних паперів; відсутність необхідності підтверджувати джерело походження коштів; гарантія повернення від держави всієї суми вкладень; відсутність податку на прибуток та військового збору (на відміну від розміщення банківського депозиту) [22].

Попри використання різноманітних фінансових інструментів, зростанню резильєнтності домогосподарств перешкоджає: невисокий рівень довіри до фінансових структур, психологічна неготовність відмовитися від поточного споживання заради майбутнього збільшення доходу, невизначеність соціально-економічної ситуації у воєнний період. У результаті загроз національній (у тому числі й фінансовій) безпеці країни з'явився новий, важливий різновид добродійної фінансової поведінки, яка отримала назву «фінансовий патріотизм». На 1 листопада 2023 р. за даними Національного банку України, обсяг благодійних коштів, спрямованих на фінансування Збройних сил України, становив більше 31 млрд грн, з них з-за

кордону надійшли 12,5 млрд грн в еквіваленті національної валюти [23]. Надзвичайно популярними є фонди, що збирають кошти для військових і на гуманітарні потреби; такі щоденні збори складають десятки мільйонів гривень, так, у три найбільші благодійні фонди здійснили благодійних внесків більше ніж 33 млрд грн (*United 24*, «Повернись живим» та БФ Сергія Притули) (рис. 4).

86 % мешканців України здійснювали благодійні внески впродовж останнього року, середній розмір яких становив близько 10 тис. грн на одного благодійника. Найбільш поширена ця практика в західних областях країни, менше — у східних. Чіткою є закономірність щодо впливу вищого рівня освіти й доходу на активність залучення до благодійності [27].

Висновки. Фінансова поведінка домогосподарств країни є важливим інструментом зростання їх резильєнтності як протистояння можливим ризикам і загрозам воєнного часу. У широкому науковому трактуванні будь-яка фінансова поведінка ґрунтується на елементах споживчої, заощаджувальної, інвестиційної, кредитної, страхової стратегій, які обирають домогосподарства, виходячи з власних фінансових цілей, уявлень та можливостей. Актуального значення набуває модель раціональної фінансової поведінки, здатна забезпечити резильєнтний розвиток домогосподарств в умовах зниження до критичного рівня номінальних і реальних доходів та знецінення заощаджень. Резильєнтність домогосподарств помітно зростатиме за умови збільшення реальних фінансових ресурсів, що можуть бути заощаджені впродовж певного часу та використані в несприятливих умовах нестабільності і невизначеності майбутнього.

У довоєнний період більшість домогосподарств країни надавало перевагу поточному споживанню, про що свідчить структура видатків домогосподарств. Пріоритетними напрямками заощаджень домогосподарств тривалий час залишались депозитні вклади, купівля валюти та ризиковані криптовалюти ресурси, за активністю застосування яких Україна є одним зі світових лідерів; натомість інвестиції населення у цінні папери та інші фінансові інструменти були вкрай обмеженими. Така модель поведінки домогосподарств забезпечувала певний рівень їх резильєнтності за фінансовою складовою, проте з деяким запасом міцності завдяки накопиченим ресурсам минулих років.

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні, змінилась макроекономічна ситуація та основні мотиви фінансової поведінки більшості домогосподарств країни, орієнтованої на оптимізацію витрат і споживання та відповідно більш раціональні фінансові видатки, що позитивно вплинуло на резильєнтність домогосподарств країни. На це вплинула і необхідність інституційного захисту доходів і заощаджень від можливого інфляційного знецінення, фінансування оборонних потреб країни, а також високі ризики інвестування у нерухомість. В умовах війни домогоспо-

дарства країни обрали модель фінансової поведінки, яка передбачає диверсифікацію активів через інвестиції в деякі цінні папери та криптоактиви, що збільшує потенціал їх резильєнтності. Окрім змін загальних мотивів фінансової поведінки населення мирного часу, особливістю останніх років воєнного періоду стало прийняття домогосподарствами невластивих раніше фінансових рішень на користь нових моделей фінансової поведінки, які ґрунтуються на фінансовому патріотизмі в допомозі армії, переміщеним особам і нужденним верствам населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудинець Л. А. Фінансова поведінка домогосподарств та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 2. С. 42—47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2019_2_10. (дата звернення: 14.11.2023).
2. Шкварчук Л.О. Фінансовий потенціал населення країни: сутність та методологія оцінювання. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип.19. С. 510—515. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/84.pdf (дата звернення: 14.11.2023).
3. Modigliani Franco. Life cycle, individual thrift and the wealth of nations. Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology. 2018. Cambridge, MA. P. 150—171. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/modigliani-lecture.pdf> (дата звернення: 14.11.2023).
4. Friedman M., Schwartz A. A Monetary History of the United States, 1867—1960. Princeton University Press. 1963. 860 p.
5. Береславська О.І., Шишков С.Є., Шелудько Н.М. Інвестиційні уподобання населення України: реакція на шоки воєнного стану. *Український соціум*. 2022. № 4 (83). URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/76_91_No-4-83_2022_ukr.pdf (дата звернення: 14.11.2023).
6. Кізіма Т., Булавинець В., Кізіма А. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті розвитку поведінкових фінансів. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 152—164. <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.152>
7. Онишко С.В., Добрянська Н.Б. Фінансова поведінка домогосподарств України в умовах військової агресії та її вплив на формування довгострокових трендів післявоєнного розвитку. *Держава та регіони*. 2023. Вип. № 1 (127). С. 112—119. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2023/1_2023/19.pdf (дата звернення: 14.11.2023).
8. Козлова І. Інвестиційна поведінка домогосподарств на макро- та мезорівні. *East European Scientific Journal*. 2021. № 1 (65). С. 37—43. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25508/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0_I%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2_%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%BE-.pdf (дата звернення: 01.11.2023).
9. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 році. *USAID*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf (дата звернення: 24.10.2023).
10. Пшик Б. І. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення. Львів: СПОЛОМ. 2020. 274 с.

11. Булавинець В. М. Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/113.pdf (дата звернення: 08.11.2023).
12. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют і строків погашення. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 12.09.2023).
13. Підсумки діяльності кредитних спілок та наглядові дії за результатами аналізу звітності, поданої до НБУ. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2022-11.pdf?v=4 (дата звернення: 12.09.2023).
14. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/npf_3_kv-2022.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
15. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 20.11.2023).
16. Як змінилися фінансові звички українців під час війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/8/693564/> (дата звернення: 14.11.2023).
17. Соціально-економічне самопочуття громадян України: підсумки року війни. *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainy-pidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 14.11.2023).
18. Кредити під час війни: як позичити кошти з розумом. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/kredit-v-ukrajini-2023-yak-pozichiti-koshti-z-rozumom-12225132.html> (дата звернення: 15.11.2023).
19. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9E%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4_pr_2022-09-23.pdf?v=4 (дата звернення: 14.10.2023).
20. Витрати і ресурси домогосподарств України за 2017—2021 роки (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.09.2023).
21. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП (2023). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2023-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auktsionah-bilshe-nij-463-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voennogo-stanu---ponad-715-mlrd-grn-v-ekvivalenti> (дата звернення: 22.11.2023).
22. Фінансувати перемогу: як працює інвестування у військові облігації. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/vijskovi-obligatsiyi/> (дата звернення: 20.11.2023).
23. Про спецрахунок для допомоги силам оборони (2023). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zi-spetsrahunku-vidkritogo-nbu-na-potrebi-oboroni-z-pochatku-povnomashtabnoyi-viyni-pererahovano-mayje-30-mlrd-grn-zajoven-rahunok-porovnivsya-na-ponad-232-mln-grn> (дата звернення: 20.11.2023).
24. Офіційна фандрейзингова платформа України. *UNITED24*. URL: <https://u24.gov.ua/uk> (дата звернення: 23.11.2023).
25. Фонд «Повернись живим». URL: <https://savelife.in.ua/> (дата звернення: 23.11.2023).
26. Благодійний Фонд Сергія Притули. URL: <https://prytulafoundation.org/> (дата звернення: 23.11.2023).
27. Благодійність у часи війни. *Zagoriy foundation*. URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf> (дата звернення: 26.09.2023).

REFERENCES

1. Dudynets, L. A. (2019). Financial behavior of households and its determinants. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2, 42—47. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2019_2_10 [in Ukrainian].
2. Shkvarchuk, L. O. (2018). Financial potential of the country's population: essence and assessment methodology. *Market infrastructure*, 19, 510—515. http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/84.pdf [in Ukrainian].
3. Modigliani, Franco (2018). Life cycle, individual thrift and the wealth of nations. *Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA*. 150—171. <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/modigliani-lecture.pdf>
4. Friedman, M., & Schwartz, A. (1963). *Monetary History of the United States, 1867—1960*. Princeton University Press. 860 p.
5. Bereslavska, O. I., Shyshkov, S. YE., & Sheludko, N. M. (2022). Investment preferences of the population of Ukraine: reaction to martial law shocks. *Ukrainian society*, 4 (83). https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/76_91_No-4-83_2022_ukr.pdf [in Ukrainian].
6. Kizyma, T., Bulavynets, V., & Kizyma, A. (2022). Financial behavior of households in the context of the development of behavioral finance. *Economic analysis*, 32,(4), 152—164. <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.152> [in Ukrainian].
7. Onyshko, S. V., & Dobryanska, N. B. (2023). Financial behavior of Ukrainian households in the conditions of military aggression and its influence on the formation of long-term trends of post-war development. *State and regions*, 1(127), 112—119. http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2023/1_2023/19.pdf [in Ukrainian].
8. Kozlova, I. (2021). Investment behavior of households at the macro and meso levels. *East European Scientific Journal*, 1(65), 37—43. http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25508/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0_I%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86i%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4i%D0%BD%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2_%D0%BD%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%BE-.pdf [in Ukrainian].
9. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021 (2021). USAID. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf [in Ukrainian].
10. Pshik, B. I. (Eds.). (2020). Financial security of households in Ukraine: modern problems and mechanism of provision. Lviv. SPOLOM [in Ukrainian].
11. Bulavynets, V. M. (2018). Peculiarities of saving behavior of households in Ukraine. *Efficient economy*. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/113.pdf [in Ukrainian].
12. Household deposits by types of currencies and repayment terms (2023). National Bank of Ukraine. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> [in Ukrainian].
13. Results of credit unions' activities and supervisory actions based on the results of analysis of reports submitted to the NBU (2022). National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2022-11.pdf?v=4 [in Ukrainian].
14. Results of the development of the system of non-state pension provision (2022). National Securities and Stock Market Commission. https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/npf_3_kv-2022.pdf [in Ukrainian].
15. Statistics of the financial sector (2023). National Bank of Ukraine. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> [in Ukrainian].
16. How the financial habits of Ukrainians changed during the war (2022). *Economic truth*. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/8/693564/> [in Ukrainian].

17. Socio-economic well-being of citizens of Ukraine: results of the war year (2023). *Razumkov Center*. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainy-pidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r> [in Ukrainian].
18. Loans during the war: how to borrow funds wisely (2023). *UNIAN*. <https://www.unian.ua/economics/finance/kreditiv-ukrajini-2023-yak-pozichiti-koshti-z-rozumom-12225132.html> [in Ukrainian].
19. Overview of the insurance market of Ukraine for the first half of 2022 (2022). National Bank of Ukraine. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9E%D0%B3%D0%B%D1%8F%D0%B4_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4_pr_2022-09-23.pdf?v=4 [in Ukrainian].
20. Expenditures and resources of Ukrainian households for 2017—2021 (according to the data of a sample survey of the living conditions of Ukrainian households) (2023). State Statistics Service of Ukraine. <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
21. Statistics on the sale and repayment of domestic state loan bonds (2023). National Bank of Ukraine. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/z-pochatku-2023-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auksionah-bilshe-nij-463-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu---ponad-715-mlrd-grn-v-ekvivalenti> [in Ukrainian].
22. Funding Victory: How Military Bond Investing Works (2023). *Rubric*. <https://rubryka.com/article/vijskovi-obligatsiyi/> [in Ukrainian].
23. About a special account for assistance to the defense forces (2023). National Bank of Ukraine. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zi-spetsrahunku-vidkritogo-nbu-na-potrebi-oboroni-z-pochatku-povnomashtabnoyi-viyni-pererahovano-mayje-30-mlrd-grn-zajovten-rahunok-popovnivsya-na-ponad-232-mln-grn> [in Ukrainian].
24. The official fundraising platform of Ukraine (2023). *UNITED24*. <https://u24.gov.ua/uk>
25. “Come Back Alive” Foundation (2023). <https://savelife.in.ua/>
26. Serhiy Prytula Charitable Foundation (2023). <https://prytulafoundation.org/>
27. Charity in times of war (2022). *Zagoriy foundation*. <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 18.12.2023

Viacheslav Zaiats, PhD in Economics, Senior Researcher
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: corsar83@online.ua
ORCID 0000-0001-5757-9613

FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS IN THE CONTEXT OF THEIR RESILIENT DEVELOPMENT

The relevance of the article is related to the need to study the financial behavior of households as one of the factors of ensuring their resilient development in conditions of instability and uncertainty. In the conditions of war, the country's financial market and the behavior of the subjects of financial relations are the epicenter of the country's macroeconomic stability, which depends on the resilience of households to risky situations and the quality of life. The specified interrelationship will strengthen under the condition of active prejudice against poverty and state support of the population, which found itself in difficult life circumstances as a result of the war. The purpose of the article is to study the influence of

financial behavior and financial instruments on the resilience of the country's households in conditions of socio-economic instability and uncertain development prospects. The novelty of the work consists in identifying the peculiarities of the financial behavior of households, caused by the growth of wartime risks against the background of real opportunities and trends of their resilient development. The research is based on the use of various data sources and the application of a number of scientific methods (analysis, synthesis, comparison, generalization, selective observations). Modern financial behavior of households combines elements of various models — consumer, savings, investment, credit, insurance, charity, the relationships between which are transformed depending on the action of external and internal factors. In the conditions of war, the motives for forming one or another model of financial behavior of households change, in the choice of which they can be guided by the interests of preserving the status quo or increasing financial assets. The advantages of the saving behavior model of households as the most acceptable for resistance to wartime risks and threats and the transformation of labor income of the population into development investment resources are determined. Unlike most European countries, Ukraine is dominated by channels of unorganized savings of the population due to a low level of trust in banking structures, uncertainty in the future, and efforts to prevent the emergence of new financial risks. The transition to organized forms of savings of the population will ensure the resilience of economic development against the background of the stability of the financial and credit system of the state, trust in it by consumers of financial services. In this context, a sufficient level of profitability of financial instruments and financial literacy of the population are necessary. For its spread, it is necessary to achieve a sufficiently high level of income, rational consumption and possession of effective financial instruments against the background of trust in financial institutions.

Keywords: financial behavior, quality of life, resilience, household development, financial potential of the population.